

Gergely Géza: *Megtorlás, 1977*

ALBERT MÁRIA

Az előadás színházkulturális kontextusa

1977, a bemutató éve, és az 1976–1977-es tanév a Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet folyamatos leépülésének kezdete. 1976-ban román tagozat indul az intézményben. A tagozat indítását nem előzi meg hosszabb vagy alaposabb szakmai egyeztetés, így nem alakulhat ki semmilyen módszertan a román és a magyar tagozat együttműködésére. A hirtelen változás a magyar nyelv elvesztéséhez vezet: a vezetőségi gyűlések, szakmai beszélgetések, az intézményen belüli adminisztratív kommunikáció kizárólagos nyelve a román lesz. Az előadás műsorfüzete már kétnyelvű.¹ 1977 novemberében meghal Kovács György, érdemes művész, a Nép Művésze, akit a román és magyar színházi világ egyformán nagyra értékelt. Kovács Györgyöt a kolozsvári Házsongárd temetőben, az intézmény nevét adó Szentgyörgyi István mellé helyezik örök nyugalomra. Bár 1977-ben Romániában hivatalosan megszűnik a cenzúra, az igazi ideológiai nyomás ekkor kezdődik. A kulturális és tanintézmények egyre-másra kapják a történelmi évfordulók, fontos román történelmi és kulturális személyiségek ünneplését célzó rendezvényekre, előadásokra való felhívásokat és a hozzájuk csatolt ajánlott szövegeket. Közben minden művészeti megnyilvánulás fokozatosan becsonnázódik a nacionalista törekvések és a személyi kultusz gyűjtőrendezvényeibe: a *Megéneklünk Románia Fesztiválba* és a *Flacăra Irodalmi Körbe*.²

¹ Lásd az előadás műsorfüzetét a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem Színház és Multimédia Kutatóintézetének archívumában.

² NOVÁK Csaba Zoltán, *Holtvágányon. A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája II.*

A kommunista diktatúra visszaéléseit vizsgáló Tismăneanu-jelentés kultúrával foglalkozó fejezetében az 1971–1989 közötti időszak a *kommunista nacionalizmus és a Ceaușescu-féle elszigetelődés* korszaka, míg a nemzeti kisebbségekkel foglalkozó rész romániai magyarokra vonatkozó alfejezetében a *kommunista nacionalizmus* korszakaként jelenik meg.³ Novák Csaba Zoltán először a *nemzeti kommunizmus* kifejezést használja az 1974–1989 közötti időszakra, majd egy későbbi kiadásban az *etnokratikus államszocializmust*.⁴ A kultúra, művészet és oktatás területén az 1971-es júliusi tézisek beérésének és megvalósításának időszaka ez: a nemzeti (értsd: román) gyökerek hangsúlyozása, a néphagyomány (értsd: román népi kultúra) megőrzése és a szocialista ember kialakulását célzó nevelő szándék a legfontosabb meghatározói az oktatás- és kultúrpolitikai gondolkodásnak.

1977 Caragiale emlékévé, a legnagyobb román drámaíró születésének 125., halálának 55. évfordulója. A *Megtorlás* pedig több szempontból is a legalkalmasabb szöveg an-

1974–1989, (Csíkszereda: Pro-Print Kiadó, 2017), 72–81. NOVÁK Csaba Zoltán, *Holtvágányon. A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája. 1974–1989* (Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2023), 31.; DRAGOȘ PETRESCU, „Communist Legacies in the New Europe: history, ethnicity and the creation of a »socialist« nation in Romania, 1945–1989”, in *Conflicted Memories: Europeanizing Contemporary Histories*, szerk. Konrad H. JARAUSCH és Thomas LINDENBERGER (New York, Oxford: Berghahn Books, 2017), 48.

³ „[...] etapa naționalismului comunist și a

⁴ NOVÁK, *Holtvágányon...*, 28–58.

nak jelzésére, hogy a Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet és a Stúdió Színház most már minden szempontból román oktatási és művészeti intézmény – vagy az lesz. Falusi környezetben játszódik és hiányzik belőle a szerző egyéb műveit átítató önironikus társadalmi szatíra, ami kényelmetlen rendszerkritikai áthallásokat eredményezhetne esetleg, amelyben a rendszer a saját hibáira ismerhetne.⁵ Ugyanakkor a nemzetiségek békés együttélését deklaráló Romániában a magyarul előadott román klasszikus szöveg értéke és érvényessége alapértelmezett: a két kultúra harmonikus párbeszédének részeként is pozícionálható.

A bemutató évében jelenik meg a *Charta'77*, melynek kevés romániai aláírója lesz. Paul Goma kezdeményezését leszámítva a román értelmiségiek nem reagálnak olyan nagy számban, mint a magyarországiak.⁶ A *Charta'77* kezdeményezői és aláírói által is alapdokumentumnak tekintett Emberi Jogok Helsinki Nyilatkozata a további megnyilvánulások fontos alapja lesz, erre hivatkoznak azok a romániai magyar értelmiségiek is, akik a magyar kisebbség elleni intézkedéseket és gyakorlatokat teszik szóvá.⁷

A Marosvásárhelyi Állami Színház igazgatója 1976–1979 között Dan Alexandrescu színész, a magyar társulat művészeti igazgatója 1977-től 1985-ig Kincses Elemér. 1977 január

⁵ BOROS Kinga, *Kényelmetlen színház. A politikai traktálatól az észlelés politikájáig* (Marosvásárhely-Kolozsvár: UArtPress – Kolozsvári Egyetemi Kiadó, 2021), 84–87.

⁶ Adrian NICULESCU, „Dizidența românească”, *Observator cultural*, 2002. ápr. 23., hozzáférés: 2025.12.11., <https://www.observatorcultural.ro/articol/dizidența-romaneasca/>.

⁷ JÁNOSI Csongor és Corneliu PINTILESCU, „A vasfüggöny átjárhatósága, a Helsinki Platform és a romániai disszidencia. Doina Cornea és Cs. Gyimesi Éva a magányos tiltakozás és a szolidaritási hálózatok között”, *Pro minoritate*, 1. sz. (2023): 103–134.

28-án, egy héttel a *Megtorlás* bemutatója után, a színházban Szabó Lajos *Hűség* című drámájának ősbemutatójára kerül sor Tompa Miklós rendezésében. 1978-tól az intézmény hivatalos neve Marosvásárhelyi Nemzeti Színház. A Stúdió Színház repertoárján ebben az évadban a *Megtorlás* mellett *A tanítónő* (bemutató: 1976. november 5.) és a *Kurázi Mama és gyermekei* (bemutató: 1977. április 17.) szerepelnek. A következő évad nyitó előadása Horia Lovinescu *Utolsó futam* című drámája Kincses Elemér rendezésében. (bemutató: 1977. október 28.)

1977 március 4-én nagy erejű földrengés rázza meg Románia egy részét, pusztító hatása lesz Bukarestben is, súlyos emberáldozatokat követel. Toma Caragiu, a sokoldalú és mindenki által kedvelt színész halála az egész színházi világot megrendíti.

Alexa Visarion 1974-es sikeres színpadi rendezése után 1982-ben elkészül ugyancsak az ő rendezésében a *Megtorlás* filmváltozata.⁸ A filmben Ion szerepét Florin Zamfirescu alakítja, aki bukaresti egyetemi tanulmányai után 1971–1973 között a Marosvásárhelyi Állami Színházban kezdte pályafutását.

Dramatikus szöveg, dramaturgia

A *Megtorlás* különleges helyet foglal el Caragiale életművében. Ez az utolsó drámaszövege, amelyhez ugyanakkor egy plágiumbotrány is fűződik. A helyszín, téma és a szereplők is rendhagyónak nevezhetőek: falusi környezetben játszódó pszichológiai dráma, egy kivétellel (Tanító) paraszt szereplőkkel. Előző szatirikus vígjátékainak helyszíne Bukarest vagy egy kisváros, a szereplők a feltörekvő polgárság köréből kerülnek ki, a társadalomkritikai célzatú témák a megcsalás,

⁸ A színházi előadásról: Florin TORNEA, „Teatrul Giulești. I. L. Caragiale: *Năpasta*”, *Teatrul* 19, 3. sz. (1974): 43–45. A filmről: Ion D. SUCHIANU, „*Năpasta* – cronica de film”, *România Literară* 15, 50. sz. (1982): 9., hozzáférés: 2025. 12.11., <https://aarc.ro/en/articol/napasta>

képmutatás, választási csalás, önhazugság. Ebben a drámában egy szép kocsmárosné, Anca vívódik a nyomasztó múlttal: gyanúja szerint második férje, Dragomir volt első férjének gyilkosa, zaklatott házasságukban pedig azt próbálja kideríteni, hogy gyanúja igaz-e. A dráma nyitásában arról értesülünk, hogy a börtönből megszökött Ion, a gyilkosság vélt elkövetője. A „szoknyás falusi Hamlet” jelzős szerkezetet ebből az alaphelyzetből eredeztethetjük.⁹ A darab értelmezéseiben gyakran vita tárgyát képezi, hogy ki is a főszereplő: a bosszút tervelő Anca vagy az iránta érzett szerelem miatt elkövetett bűnének súlya alatt szenvedő Dragomir. A női szereplő angyali szépségével párosuló démoni ereje komplex értelmezési lehetőséget biztosít.¹⁰ A román irodalomtörténetben anekdota rögzíti a szöveg keletkezésének körülményeit: I.D. Suchianu szerint egy kirándulás alkalmából, az Olt völgyében található Tigveni falu kocsmájában kivételes szépségű lány volt a felszolgáló. Caragiale és kirándulótársai hallották, amint fiatal férfiak beszélgetésében elhangzott, hogy ez a szépség még emberhalált fog követelni.¹¹

A plágium-botrány a román irodalomtörténet egyik leghíresebb jogi eseménye. 1901 november 30-án, a féltékeny pályatárs, Alexandru Macedonski által felbuzdított fiatal író, C.A. Ionescu (Caion) a *Revista literară* (Irodalmi folyóirat) című lapban közli a dokumentumokkal alátámasztott és azok fényében hihető vádat, hogy Caragiale egy Kemény István nevű magyar szerző drámáját másolta le, melyet 1848-ban, Brassóban adtak ki román nyelven. A hosszan tartó per végül Caragiale javára dől el: kiderül, hogy a dokumentumok hamisítványok, Kemény István nevű drámaszerző nem létezik. A máso-

dik tárgyaláson az eredeti vádló helyesbít, szerinte tulajdonképpen Lev Tolsztoj *A sötétség hatalma* című művének cselekményét „lopta el” Caragiale. Első fokon C.A. Ionescut börtönbüntetésre, jelentős pénzbeli és erkölcsi kártérítésre ítélik. Fellebezés után azonban elvetik a becsületsértés vádját és Caion felmentést kap. A közvélemény is inkább áldozatnak, a Macedonski és Caragiale közötti harc tájékozatlan bábjának tekinti a fiatal irodalmárt. Az eset a mai napig kusza és kibogozhatatlan, bár számos kísérlet történt a megértésére és feldolgozására, irodalomtörténeti, színházi és jogi szemszögből egyaránt.¹² A századforduló és a huszadik századi komoly román irodalomtörténeti munkái annyira méltatlannak tekintik a plágiumper, hogy nem is foglalkoznak vele, az utókor azonban érdeklődik iránta és különböző megközelítési módokat talál, melyek gyakran a Caragiale évfordulókhöz kötődnek. 1962-ben David Esrig rendezésében mutatják be Mircea Ștefănescu *Procesul domnului Caragiale (Caragiale úr pere)* című drámáját Bukarestben. A kritikus a Caragiale-típusokat megelevenítő színészi alakításokat emeli ki, a rendezés céljának pedig azt látja, hogy a per korának igazságszolgáltatását, elsősorban annak társadalmi és politikai determináltságát szatirizálja.¹³ 1972 június 18-án, Romulus Vulpescu író kezdeményezésére és az általa írt forgatókönyv alapján, a bukaresti Román Irodalmi Múzeumban megtörténik a per „újrajátszása”. A „szerepeket” írók, irodalomtörténészek, a korszak irodalmi életének jelentős alkotói és elméletírói olvassák fel, Romulus Vulpescu, a szerző önmagára osztja Caragiale három ügyvédjé-

⁹ Grigore Ventura és George Călinescu kifejezését idézi TORNEA, „Teatrul Giulești...”, 43.

¹⁰ Constantin CUBLEȘAN, *Dicționarul personajelor din teatrul lui I.L. Caragiale* (Bukarest: ALL Educational, 2016), 19–26.

¹¹ Uo., 27.

¹² Részletes összefoglalót, dokumentumokat, jegyzeteket tartalmaz a Román Irodalmi Múzeum Kiadójának kötete: *Procesul Caragiale-Caion* (Bukarest: Editura Muzeului Literarurii Române, 1998).

¹³ Mircea ALEXANDRESCU, „Teatrul de comedie. Procesul domnului Caragiale de Mircea Ștefănescu” *Teatrul*, 7. sz. (1976): 71–74.

nek szerepeit. Az eredmény Caion elítélése és Caragiale teljes felmentése a plágium vagy „cselekmény-lopás” vádja alól. Tulajdonképpen a szöveg rehabilitációja történik meg, mondhatnánk egy romániai ős re-enactment keretén belül.¹⁴ Bár az utókor Caragiale tisztára mosása szempontjából fölöslegesnek ítéli ezt az eseményt, inkább Vulpescu személyes mítoszépítési törekvéseinek egyik állomását látva benne, azt elismerik, hogy nagyszámú közönséget vonzott, akik rendhagyó módon kerülhettek közel a nagy klasszikus életrajzának egyik döntő mozzanatához: a nézők ugyanis az „esküdtek” szerepét kapták és többszöri felkiáltással mondták ki, majd az elnök kérdésére erősítették meg Caion bűnösségét. Caion vádlója irodalmi, nyelvészeti jellegű, szimbolikus büntetést kért: legyen a továbbiakban a *caion* kisbetűvel írt köznévi, melynek jelentése becsületsértő, gyalázkodó személy, sőt létezzen a *caionizál* ige is, hasonló jelentéssel.¹⁵ Legutóbb 2024-ben jelent meg egy jogász szakember munkája, amely eljárási hibaként értelmezi a per kimenetelét.¹⁶

A *Năpasta* ősbemutatója 1890. február 3-án a bukaresti Nemzeti Színházban nem volt osztatlan siker. A balladai mélység, a falusi környezet és a tragikus megközelítés annyira idegennek tűnt Caragiale addigi színpadi műveihez képest, hogy értetlenség és számonkérés fogadta.¹⁷ Első idegen nyelvű bemutatója Csernovicban volt, ahol Adolf Last német fordítását játszották.¹⁸ A dráma első

¹⁴ Romulus VULPESCU, *Procesul Caragiale-Caion. Dosarul revizuirii* (Bukarest: Editura Muzeului Literaturii Romane, 1972).

¹⁵ Uo., 80–81.

¹⁶ Alexandru ȚICLEA, *Procesul Caragiale – Caion. O eroare judiciară* (Bukarest: Editura Universul Juridic, 2024).

¹⁷ Ion D. SUCHIANU, „*Năpasta*”, in *Amintiri despre Caragiale*, szerk. Ștefan CAZIMIR (Bukarest: Minerva, 1972).

¹⁸ Daniela ȘONTICĂ, *Caragiale exilat de bunăvoie la Berlin*, hozzáférés: 2026.01.06.,

magyar bemutatója 1903-ban volt, *Anca* címmel, Alexics György tanár fordításában, a budapesti Népszínházban, Solymosi Elek erdélyi származású színész növendékeinek vizsgálóadásában. A darabot az 1904–1905-ös évadban a budapesti Nemzeti Színház is bemutatta.¹⁹ Következő magyar színrevitelére a Kolozsvári Magyar Színházban került sor 1924. november 13-án Janovics Jenő fordításában, a „kultúrközeledés jegyében, *Szemet szemért, fogat-fogért* címmel.”²⁰

A Stúdió Színház előadásának szövegét Fodor Sándor fordította, külön kötetben is megjelentették.²¹ A fennmaradt példány dramaturgiai változtatásai a történet érthetőségét és a beszédmód egyszerűsítését célozzák.²²

A rendezés

<https://leviathan.ro/i-l-caragiale-exilat-de-buna-voie-la-berlin-de-daniela-sontica/>.

¹⁹ „Caragiale János Lukács román író, sz. 1852-ben, Marginemben. A bukaresti Nemzeti Színház igazgatója volt. *Napasta* c. művét Alexics György fordításában a budapesti Népszínházban előadták *Anca* címmel. *o scrisoara pierduta (sic!)* (Egy elveszett levél) c. színművét Kádár Imre fordításában előadta a Kolozsvári Nemzeti Színház.” *Magyar Színművészeti Lexikon*, szerk. SCHÖPFLIN Aladár (Budapest: Országos Színészegyesület, 1929–1931), 256–257. Lásd még SZEMPLÉR Ferenc, „Caragiale magyarul”, *A Hét* 8, 5. sz. (1977. febr. 4.): 5.

²⁰ Lásd az előadás műsorfüzetét a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem Színház és Multimédia Kutatóintézetének archívumában.

²¹ I. L. CARAGIALE, *Megtorlás. Dráma*, ford. FODOR Sándor, Színpadi füzetek (Csíkszereda: Népi Alkotások Megyei Háza, 1970).

²² A Gheorghe szerepét játszó Nemes Péter bejegyzései. 324/b, gépelt példány. A Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem Színház és Média Kutatóintézetének archívuma.

A kritikák és a színészi visszaemlékezések egyaránt arról tanúskodnak, hogy Gergely Géza a pszichológiai realizmus eszköztárát alkalmazta. A rendezői figyelem központjában a színészek állnak, hiteles játékukat szolgálja a díszlet, jelmezek és világítás.²³ A román kritika a pedagógiai célkitűzésekre is kitér, megfogalmazva azt, hogy bár egyetlen színrevitel alapján nem lehet az oktatás irányelveit megismerni, úgy tűnik, hogy Gergely Géza rendezése „a színészek fejlődésének harmonikus ösztönzését szolgálja, a színészi előadásmód kifejezőerejének, eleganciájának és kifinomultságának növelése érdekében.”²⁴ Fülöp Zoltán (Ion) és Tóth György (Dragomir) szakdolgozataikban szintén az alapos elemzésre támaszkodó lélektani hitelesség rendezői követelményeit említik.²⁵ Külön figyelmet érdemel Tóth György leírása egy általa javasolt színészi megoldás kipróbálásáról és elvetéséről, melyből kiderül, hogy a rendező nyitott volt a színésznő-

²³ „Gergely Géza, az előadás rendezője, elsősorban az említett pszichológiai folyamat tiszta kirajzolására törekedett; a bűnhődés drámájának fogta fel a *Megtorlást*, igen helyesen, s ily módon kiemelte mulékonyabb érvényű kötöttségeiből.” NAGY Pál, „I. L. Caragiale: *Megtorlás*”, *Előre*, 1977. febr. 11., 5.

²⁴ „Nu se pot trage concluzii, pe marginea unei singure montări, în legătură cu orientarea” în vățămîntului teatral de la Tg. Mureș. Nu ne putem, în același timp, opri de a sublinia, pornind de la acest spectacol (lector Gergely Geza), preocuparea pentru o regie armonios stimulative a evoluției actorilor, pentru expresivitate, eleganță și rafinament în interpretarea actoricească.” V.D., „Institutul de Teatru «Szentgyörgyi István» *Năpasta* de I. L. Caragiale”, *Revista Teatrul* 19, 7. sz. (1977): 59.

²⁵ Fülöp Zoltán vizsgadolgozata, 1977, leltári szám: 66/7, Tóth György vizsgadolgozata, 1977, leltári szám: 66/8, Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem archívuma.

vendékek egyéni meglátásaira, de ugyanakkor határozottan követte saját értelmezésének irányvonalait. Tóth György arról számol be, hogy kipróbált egy olyan saját értelmezést, mely szerint Anca alakjában az álmából ébredő és bűntudatával harcoló Dragomir a halott Dumitrut látja, ám félelem helyett az indulat hangján szólal meg.²⁶ Szilágyi Enikő (Anca) írásbeli visszajelzésében megerősíti az egyéni képességekre fordított komoly rendezői és tanári figyelem hasznosságát a próbafolyamatban, kiegészítve azzal, hogy a főpróba után Tompa Miklós, osztályvezető tanár változtatásokat javasolt, melyek aztán bekerültek az előadásba.²⁷

Színészi játék

A végzős évfolyamból ketten is a *Megtorlás*-ban alakított szerepüket választják vizsgadolgozatuk témájának: Fülöp Zoltán Ion szerepét, Tóth György pedig Dragomir szerepét elemzi. (1. KÉP) Ezzel az előadással vesz részt az intézmény a *Megéneklünk Románia* Fesztiválon, ahol második díjat nyer a főiskolai előadások kategóriájában.²⁸ A hallgatók színészi teljesítményeit a román kritika szuperlatívuszokban méltatja.²⁹ A három vég-

²⁶ „Egyszer próbáltam meg ezt a lehetőséget. Meggyőződésem, hogy hiteles volt a szándék kifejezése. Egyben a rendező tanár elvtárs elnézését is kérem.” Tóth György vizsgadolgozata, 39.

²⁷ Szilágyi Enikő írásbeli közlése, 2026. január 9.

²⁸ *Évadzárás* címmel közöl aláírás nélküli rövid hírt a helyi újság: „A Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet idei végzős hallgatói ma és holnap (szombat, vasárnap) este tartják búcsúelőadásukat. Színre kerül I. L. Caragiale *Megtorlás* című darabja, melynek előadásával a »Megéneklünk, Románia« országos fesztivál döntőjén II. díjat nyertek, valamint B. Brecht *Kurázs mama* című darabja.” *Vörös Zászló* 29, 137. sz. (1977 jún. 11.): 2.

²⁹ V.D., „Institutul de Teatru...”, 59.

zós színészhallgató mellett (a harmadik Nemes Péter, a Tanító szerepében), a harmadéves Szilágyi Enikő alakítja Anca szerepét. (2. KÉP) Szilágyi Enikő írásban közölt visszaemlékezése szerint Kovács György javaslatára került be harmadévesként a végzősök vizsgaelőadásába. Ezt a kritikusok többsége szóvá teszi, viszont, Jánosházy György kivételével, mindannyian méltatják a fiatalabb színésznövendék teljesítményét és adottságait.³⁰ A *Teatrul* kritikusa megjegyzi, hogy Szilágyi Enikő alakítása keltette fel leginkább a *Megéneklünk Románia Fesztivál* zsűrijének figyelmét. Ugyanez a kritika hosszan elemzi Fülöp Zoltán rendhagyó Ion alakítását, nagyra értékelve az eredeti és kiforrott megközelítést, melyben valós érzékenységgel és hiteles drámaisággal sikerül a szöveg komor költőiségét megragadnia. (3. KÉP) Tóth György jól hasznosított remek hangját és feszültséggel teli komplexitását méltatja, míg Nemes Péterről azt állapítja meg, hogy meggyőző természetességgel illeszkedik be a produkció egészébe. (4. KÉP) Metz Katalin Szilágyi Enikő meglepő érettségű, sodró alakítását emeli ki, míg a férfi alakításokban több sablonos megoldást észlel, de összességében, elsősorban Gergely Géza rendezésének köszönhetően, úgy látja, a színészeknek „sikerül az előadást zaklatóvá fogalmazniuk.”³¹ Jánosházy György kritikája a legin-

³⁰ „Ancát a harmadéves Szilágyi Enikő játszotta. (Nehéz megérteni, hogy angyedéven miért nem akadt egyetlen leány sem erre a szerepre? Mert hát a Stúdióban mégiscsak leginkább a végzősöknek kellene színpadra lépniök!) Ígéretes tehetség bemutatkozásának lehattünk tanúi; Szilágyi Enikő minden jel szerint vérbeli tragikai képességekkel rendelkezik, s ugyanakkor van benne elegendő természetes nőiesség is, hogy majd végig fenntartsa a néző érdeklődését.” NAGY, „I. L. Caragiale: *Megtorlás*”, 5.

³¹ METZ Katalin, „*Megtorlás*. A Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet bemutató

kább elmarasztaló a színészi játékot illetően, elhibázottnak tekintve a szereposztást. Szilágyi Enikőnél hiányolja a „a végzet szálait bonyolító bosszúálló félelmetes vonásait”, Nemes Péter esetében az eltökélt férfiasságot, Fülöp Zoltán alakítását pedig „külsőségekbe veszőnek” látja.³²

Színházi látvány és hangzás

A fotók tanúsága szerint a színpadkép finoman absztrakt módon követi a szöveg utasításait, a gerendás kocsmáépület ívóját, a padokat és falakat rácsos faszerkezet jelzi, melyet népies agyagedények és a falusi gazdaságokra jellemző használati tárgyak tesznek rusztikussá. (5. KÉP) A fából faragott gyertyatartókban égő gyertyák egészítik ki az ellenfényeket hasznosító világítást. A szereplők hagyományos román népviseletben játszanak. (6. KÉP) Fülöp Zoltán sminkje a többi szereplőénél erősebb, expresszívabb, ezt a börtönből megszökött és az örület határára kerülő szereplő állapota, az alakítás megközelítése is indokolja. (7. KÉP)

Nagy Pál kritikájában az absztrakciót hiányolja, amely talán tágabb értelmezési lehetőséget adhatott volna a drámának.³³ Jánosházy György a művészi funkcionalitás igényének mellőzését véli felfedezni a díszlet kialakításában is, szerinte

„Kemény Árpád díszlete önmagában tekintve szép, dekoratív alkotás, csak-hogy nem alkalmazkodik a darab kívá-

előadása”, *Vörös Zászló* 29, 23. sz. (1977. jan. 29.): 5.

³² JÁNOSHÁZY György, „*A Megtorlás*”, *Utunk* 32, 1467. sz. (1977. febr. 17.): 8.

³³ „Lehetséges, hogyha kevésbé rusztikus miliőbe helyezi át a cselekményt és a szereplőket stilizáltabb kosztümökbe öltözteti, méginkább kifejezésre jut a caragialei mondanivaló formai jegyeiktől független, időtálló lényege.” NAGY, „I. L. Caragiale: *Megtorlás*”, 5.

nalmaihoz, fülledt, fullasztó hangulathoz: nem érzékelteti a robbanásig feszült mikrovilág nyomasztó magába zártságát, de nem tárul az egyetemes emberi drámák végtelen terébe sem.”³⁴

Hasonlóan vélekedik a díszletről Metz Katalin, aki szerint „a módos parasztház-díszlet túlon túl szép, dekoratív és vadonatúj”.³⁵

Az előadás hatástörténete

Az előadás kiváló példája annak az igyekezetnek, hogy a kötelező darabokból is a maximumot próbálja kihozni a rendező-tanár a színinövendékek legnagyobb hasznára. Az ideológiai megszorítások, a nemzetek közötti barátság látszatába burkolt nacionalizmus azonban egyre nyilvánvalóbb lesz. Két évvel később, Metz Katalinnak a romániai magyar színészképzésről szóló összefoglaló írása már ideológiailag fegyelmezett nyelven íródik, ekkor működik már a sorok között olvasás és az utalásos kommunikáció.³⁶

³⁴ JÁNOSHÁZY, „A Megtorlás”, 8.

³⁵ METZ, „Megtorlás...”, 5.

³⁶ „A marosvásárhelyi színiakadémia, a magyar nyelven történő főiskolai oktatás, az intézet házi stúdiószínpada, az egész intézeti élet a hazai politikai valóságot tükrözi, szerves része a szocialista hazánkban születő új kultúrának, a Román Kommunista Párt igazságos, a haza minden állampolgára számára a teljes egyenlőséget biztosító nemzeti politikájának beszédes eredménye. Mert a Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet munkája és tevékenysége nem pusztán színháztörténetet, hanem sokkal inkább történelem, az elmúlt 35 év szocialista építésének egy fejezete, a román nép és az együttélő nemzetiségek testvéri összefogásának tanulságos példája. A korszerű színészképzés, a hagyománytisztelet, az újabb művészi kifejező eszközök keresése, egy-egy forró színházi est nálunk mind-mind társadalmi ügy, a szocialista humanizmus, a legmagasabb-

Az 1977-es *Megtorlás* ifjú szereplői azonban a színészi pályán való elindulás fontos és hasznos tapasztalataként élik meg a próbafolyamatot és az előadást.³⁷ A romániai magyar néző számára Caragiale egyszerre kihívás és elégtétel: vígjátékaiban kajánul lehet a romániai aktualitást helyezni a pellengérré állított burzsoá társadalmi viszonyok helyére, sajátos nyelvi humora viszont nehezen fordítható, a *Megtorlás* román népi jellege pedig akár az elrománosítási törekvések kifejezéseként is értelmezhető. Az 1977-es *Megéneklünk Románia Fesztiválon* való sikeres szereplés és a díj is ebbe az irányba mutat. A következő évben, 1978-ban a *Megéneklünk Románia Fesztiválon* Szilágyi Enikő elnyeri a legjobb női alakítás díját, *Az utolsó futam* című előadás Cristina szerepéért. Ekkor figyel fel rá a román filmes szakma is. Marosvásárhelyen a *Megtorlás* magyar nyelven legközelebb Kincses Elemér rendezésében kerül színpadra 2012. szeptember. 22-én, a szerző születésének 160., halálának 100. évfordulója és a Caragiale-év alkalmából.³⁸ A kerek évfordulók sorakoznak, az iga-

rendű eszmények, mindnyájunk szellemiekben gazdagabb holnapjának szolgálatában” METZ Katalin, „Harminc évfolyam Thália hajlékának”, *Előre*, 1979. aug. 5., 5.

³⁷ FÜLÖP Zoltán vizsgadolgozata, 1977, leltári szám: 66/7, TÓTH György vizsgadolgozata, 1977, leltári szám: 66/8, Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem archívuma; SZILÁGYI Enikő írásbeli közlése; FÜLÖP Zoltán szóbeli közlése. (2025. szept.10)

³⁸ Ion LUCA CARAGIALE: *Megtorlás*, 1977. Rendező: Kincses Elemér, Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata, Kisterem. Bemutató: 2012. szeptember. 22. Fordító: Seprődi Kiss Attila. Díszlet- és jelmeztervező: Lia Dogaru. Díszlet- és jelmeztervező asszisztens: Szabó Annamária. Hozzáférés: 2026.01.11.,

<https://nemzetiszinhaz.ro/play/megtorlas/>.

zi „kultúrközeledés” még ma sem zökkenőmentes.

Az előadás adatai

Cím: Megtorlás. Bemutató dátuma: 1977. január 21. *A bemutató helyszíne:* Stúdió Színház, Marosvásárhely. *Szerző:* Ion Luca Caragiale; *Fordította:* Fodor Sándor. *Díszlet- és jelmeztervező:* Kemény Árpád. *Rendező:* Gergely Géza. *Osztályvezető tanár:* Tompa Miklós. *Színészek:* Tóth György (Dragomir, kocsmáros), Nemes Péter (Gheorghe, a falu tanítója), Fülöp Zoltán (Ion, fegyenc), Szilágyi Enikő (Anca, Dragomir felesége).

Bibliográfia

ALEXANDRESCU, Mircea. „Teatrul de comedie. Procesul domnului Caragiale de Mircea Ștefănescu”, *Teatrul*, 7. sz. (1962): 71-74.

BOROS Kinga. *Kényelmetlen színház. A politikai tartalomtól az észlelés politikájáig*. Marosvásárhely – Kolozsvár: UArtPress – Kolozsvári Egyetemi Kiadó, 2021.

CARAGIALE, I. L.: *Megtorlás. Dráma*, fordította FODOR Sándor, Színpadi füzetek. Csíkszereda: Népi Alkotások Megyei Háza, 1970.

CUBLEȘAN, Constantin. „Dicționarul personajelor din teatrul lui I.L. Caragiale”. Bukarest: ALL Educational, 2016.

JÁNOSI Csongor és CORNELIU PINTILESCU. „A vasfüggöny átjárhatósága, a Helsinki Platform és a romániai disszidencia. Doina Cornea és Cs. Gyimesi Éva a magányos tiltakozás és a szolidaritási hálózatok között”. *Pro Minoritate*, 1. sz. (2023): 103–134.

JÁNOSHÁZY György. „A Megtorlás”. *Utunk* 32, 1467. sz. (1977. febr. 17.): 8.

METZ Katalin. „Harminc évfolyam Thália hajlékának”. *Előre*, 1979. aug. 5., 5.

METZ Katalin. „Megtorlás”. *Vörös Zászló* 29, 23. sz. (1977. jan. 29.): 5.

NAGY Pál. „I. L. Caragiale: Megtorlás”, *Előre*, 1977. febr. 11., 5.

NICULESCU, Adrian. „Dizidența românească”, *Observator Cultural*, 2002. ápr. 23., hozzáférés: 2025.12.11., <https://www.observatorcultural.ro/articol/dizidenta-romaneasca/>.

NOVÁK Csaba Zoltán. *Holtvágányon. A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája II. 1974–1989*. Csíkszereda: Pro-Print, 2017.

PETRESCU, Dragoș. „Communist Legacies in the New Europe: history, ethnicity and the creation of a »socialist« nation in Romania, 1945–1989”. In *Conflicted Memories: Europeanizing Contemporary Histories*, szerkesztette KONRAD H. JARAUSCH és THOMAS LINDENBERGER, 37–55. New York – Oxford: Berghahn Books, 2011.

SUCHIANU, Ion D. „Năpasta”. In *Amintiri despre Caragiale*, szerkesztette Ștefan CAZIMIR. Bukarest: Minerva, 1972.

SUCHIANU, Ion D. „Năpasta – cronică de film”, *România Literară*, 50. sz. (1982. dec. 9.), hozzáférés: 2025.12.11., <https://aarc.ro/en/articol/napasta>.

SZEMLÉR Ferenc. „Caragiale magyarul”, *A Hét* 8, 5. sz. (1977. febr. 4.): 5.

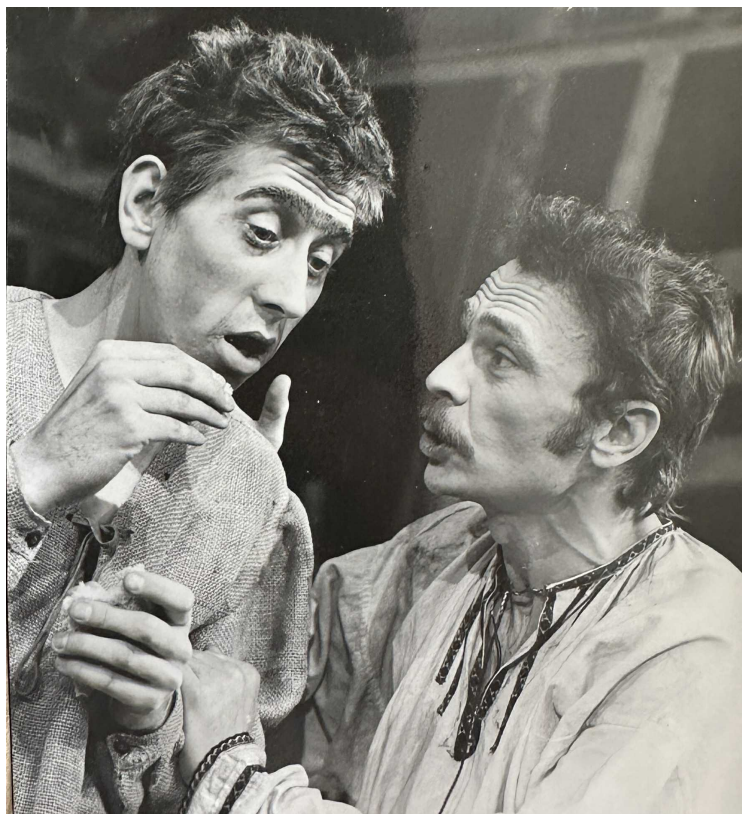
ȘONTICĂ, Daniela. *Caragiale exilat de bunăvoie la Berlin*, hozzáférés: 2026.01.06., <https://leviathan.ro/i-l-caragiale-exilat-de-buna-voie-la-berlin-de-daniela-sontica/>.

TORNEA, Florin. „Teatrul Giulești. I. L. Caragiale: Năpasta”, *Teatrul* 19, 3. sz. (1974): 43–45.

ȚICLEA, Alexandru. *Procesul Caragiale-Caion. O eroare judiciară*. Bukarest: Editura Universul Juridic, 2024.

V.D. „Institutul de Teatru «Szentgyörgyi István» Năpasta de I. L. Caragiale”. In *Teatrul* 19, 7. sz. (1977): 59.

VULPESCU, Romulus. *Procesul Caragiale-Caion. Dosarul revizuirii*. Bukarest, Editura Muzeului Literaturii Române, 1972.

1. KÉP

Fülöp Zoltán (Ion), Tóth György (Dragomir).

Fotó: Marx József . Forrás: Fülöp Zoltán magángyűjteménye.

2. KÉP

Szilágyi Enikő (Anca), Tóth György (Dragomir). Fotó: Marx József.

Forrás: Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem Színház és Multimédia Kutatóintézete.

3. KÉP

Tóth György (Dragomir), Fülöp Zoltán (Ion).
Fotó: Marx József. Forrás: Fülöp Zoltán magángyűjteménye.

4. KÉP

Tóth György (Dragomir), Nemes Péter (Gheorghe). Fotó: Marx József.
Forrás: Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem Színház és Multimédia Kutatóintézete.

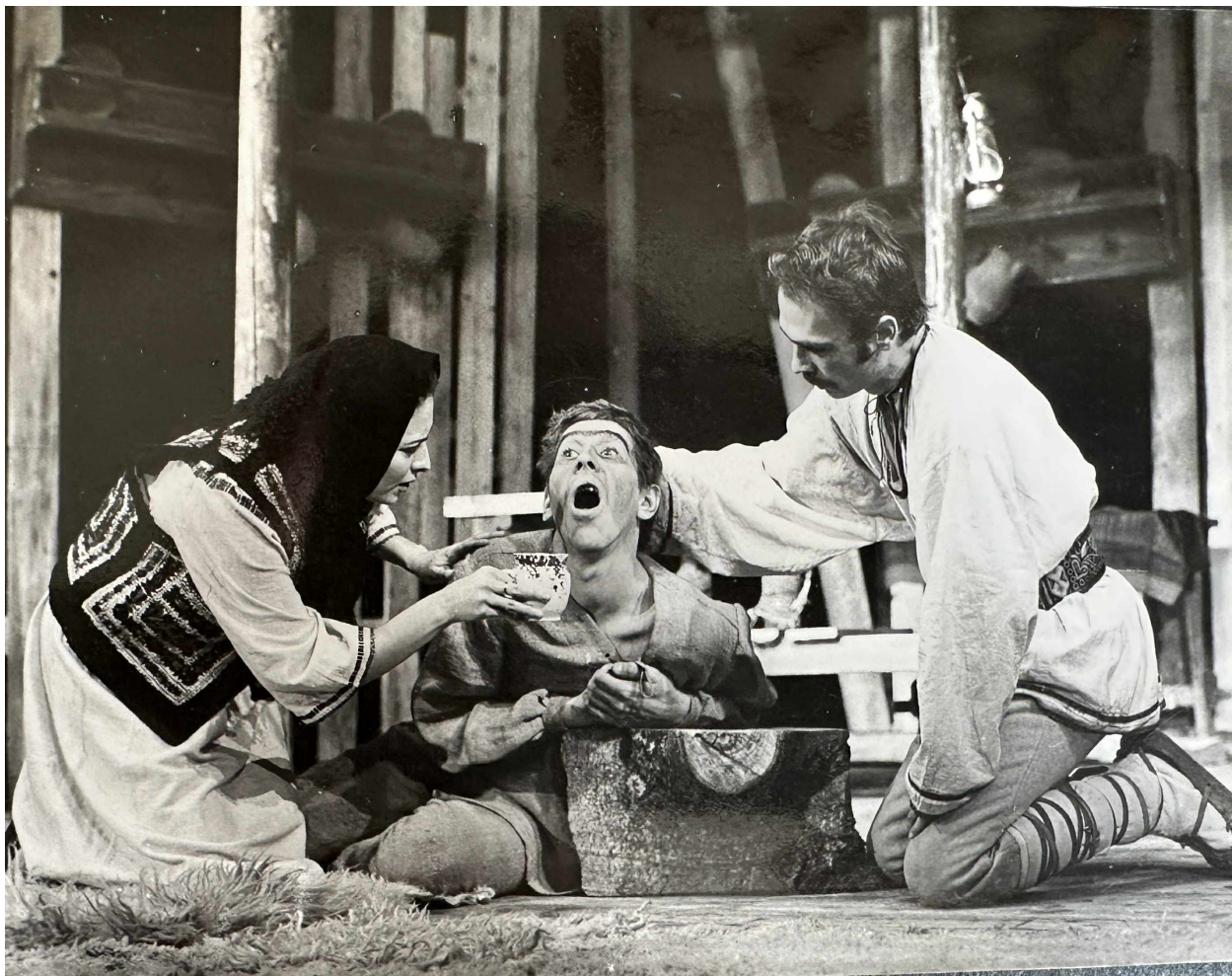
5. KÉP

Fülöp Zoltán (Ion), Szilágyi Enikő (Anca), Tóth György (Dragomir).
Fotó: Marx József. Forrás: Fülöp Zoltán magángyűjteménye.

6. KÉP

Szilágyi Enikő (Anca), Tóth György (Dragomir), Fülöp Zoltán (Ion).
Fotó: Marx József. Forrás: Fülöp Zoltán magángyűjteménye.

7. KÉP

Szilágyi Enikő (Anca), Tóth György (Dragomir), Fülöp Zoltán (Ion).
Fotó: Marx József. Forrás: Fülöp Zoltán magángyűjteménye.